

2. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу / В.П.Андрущенко. – К. : ТОВ «Атлант ЮЕмСІ», 2005. – 498 с.
3. Головатий М.Ф. Освіта України: зупинитися і оглянутися // Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти : моногр. / М.Ф. Головатий ; за ред. В. М. Бебика. – К. : МАУП, 2004.
4. Даниленко Л.І. Менеджмент інновацій в освіті / Л.І. Даниленко. – К. : Шк. світ, 2007. – 120 с.
5. Дмитренко Г.А. Стратегический менеджмент в системе образования : уч. пособ. / Г.А. Дмитренко. – К. : МАУП, 1999. – 176 с.
6. Коломінський Н.Л. Науково-психологічні засади менеджменту в освіті / Н.Л.Коломінський // Освіта і управління. – 1997. – № 5. – 135 с.
7. Побірченко Н Шкільний менеджмент/ Н. Побірченко, Г.Лопушпнська // Директор школи. – 2004. – № 29–30. – С. 27-37.
8. Симонов В. П. Педагогический менеджмент. 50 НОУ-ХАУ в области управления образовательным процессом: / В. П. Симонов. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Рос. пед. агентство, 1999. – 264 с.
9. Preddy M.Education Management Strategy, Quality and Resources / M. Preddy R. Glatter, R. Levacic. – London: Open University Press,1997. – 320p

УДК 332:330.341.42

Луцків О.М.,
к.е.н., ст.н.с.
Інститут регіональних досліджень НАН України

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Постановка проблеми. Однією з основних проблем сьогодення є структурно-технологічна розбалансованість промисловості України, низький розвиток високотехнологічних галузей і домінування сировинних, що ускладнює можливості якісного удосконалення виробництва та підвищення його конкурентоспроможності. На процеси стабільного функціонування промисловості негативно впливають і диспропорції між рівнями розвитку виробничого потенціалу промислових підприємств, що у кінцевому результаті спричиняє наростання поляризації між регіонами за рівнями їх технологічних можливостей. Для вирішення даної ситуації на перший план повинні висуватися питання комплексного оновлення технологічної бази промисловості регіонів. При цьому, структурно-технологічні зрушення в промисловості повинні розглядатися не лише як результат циклічного розвитку, але і як умова та важливий чинник її неухильного інноваційного поступу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика структурних змін в економіці завжди знаходилась у центрі уваги вчених. Концептуальні підходи до аналізу технологічного чинника розвитку економіки відображені в працях зарубіжних вчених: Д. Белла, Е. Домара, К. Ерроу, Ф. Кене, А. Маршалла, Д. Норта, В. Парето, Р. Рейча, Д. Рікардо, А. Сміта, Р. Солоу, Р. Стоуна, Р. Харрода, Й. Шумпетера та інших.

Вагомий внесок у дослідження особливостей структурно-галузевих та структурно-технологічних трансформації внесли і такі українські вчені як: В. Андрійчук, Л. Антонюк, О. Білорус, А. Гальчинський, В. Геєць, Я. Базиліюк, Б. Буркинський, Т. Кальченко, Б. Кваснюк, Д. Лук'яненко, А. Поручник, Ю. Пахомов, В. Чужиков, Т. Шинкаренко та багато інших. Разом з тим, і надалі не вирішеними залишаються питання оптимізації структури промисловості в напрямку подолання її технологічного, інноваційного, галузевого відриву від економічно розвинених країн світу. Це є свідченням того, що ця проблема і надалі є актуальною, своєчасною і потребує подальшого дослідження та пошуків шляхів її розв'язання.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка стану основних засобів промисловості Карпатського регіону та визначення основних перешкод здійснення прогресивних структурно-технологічних зрушень.

Виклад основного матеріалу дослідження. За роки незалежності на території України сформувалася певна виробнича система. Її потужність в багатьох галузях економіки набагато перевищує внутрішні потреби країни в цілому. Однак, її структура не є оптимально, оскільки переважана виробництвами, організованими ще до періоду індустріальної модернізації, що

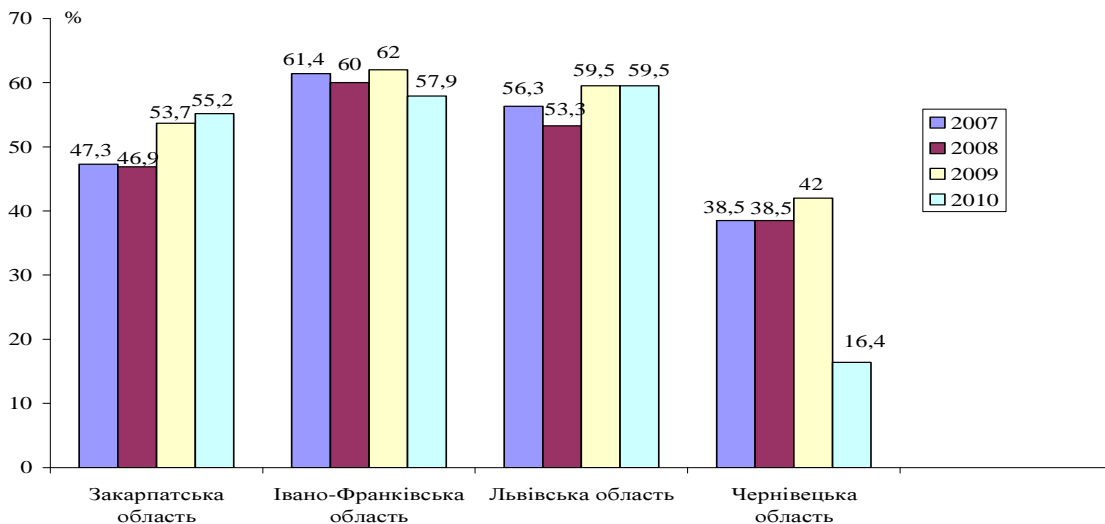
відбулася в розвинених країнах ще у середині минулого століття. У результаті цієї модернізації виникла високоорганізована та динамічна промисловість, що забезпечує масове виробництво якісної продукції й має здатність до інновацій. Тому більшість сучасних виробництв, які були створені за індустріальними зразками в минулому, програють у конкурентній боротьбі з виробництвами організованими на новій інноваційній основі, з застосуванням нових технологій. Отже, створення необхідних умов для своєчасного оновлення продукції – це стратегічно найважливіший шлях структурної модернізації виробництва та випуску товарів, які будуть прийнятні ринком.

Слід відзначити, що основні засоби є технологічною базою промислового виробництва, від стану і ефективності використання яких залежить конкурентоспроможність виробленої продукції, а відповідно, і самого товаровиробника. Нажаль, на сьогоднішній день переважає екстенсивний розвиток промисловості Карпатського регіону, який суттєво обмежений не конкурентоспроможністю значної частини виробництва за споживчими характеристиками їхньої продукції, надмірною витратністю ресурсів, підвищеною матеріало- та енергомісткістю технологічних процесів, фізичним зношенням обладнання, погіршенням умов праці та забрудненням навколишнього середовища.

Вартість основних засобів Карпатського регіону у 2010 році становила 69568,7 млн. грн., що на 27,3% більше порівняно з попереднім роком. Слід відзначити, що у 2010 році темпи зростання вартості основних засобів Карпатського регіону були вищими ніж в середньому по Україні, за рахунок суттєво збільшення їх вартості на промислових підприємствах Чернівецької області, а саме майже у 3 рази. У галузевому розрізі найвищі темпи зростання вартості основних засобів в області зафіксовано на підприємствах з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, а саме у 6 раз [1].

На сьогоднішній день технологічний стан промисловості є незадовільний. Свідченням того є високий ступінь зношеності основних засобів. Це зумовлено тим, що в процесі використання вони втрачають свої первинні фізичні якості, знижуються їх техніко-експлуатаційні можливості, а також і їх реальна балансова вартість. Причому, ця проблема є актуальною як для України в цілому, так і для Карпатського регіону, зокрема. На початок 2011 року ступінь основних засобів в середньому по промисловості України становив 63,8%. Слід відзначити, що в усіх без винятку областях Карпатського регіону цей показник є нижчим [2].

Свідченням зниження технологічних можливостей основних засобів у промисловості Закарпатської та Львівської області є суттєве збільшення впродовж 2007-2010 років ступеня їх зносу (рис.1). Натомість в двох інших областях ситуація щодо технологічного рівня основних засобів є дещо кращою. У 2010 році в Чернівецькій області ступінь їх зносу значно зменшився, а саме з 42% до 16,4%, однак така ситуація зумовлена списанням непридатних до використання, а не суттєвим поліпшенням їх технологічного стану. Суттєве зменшення ступеня зносу основних засобів у 2010 році в області порівняно з попереднім, зафіксовано на підприємствах з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (з 47,8% до 8,8%) та виробництва коксу на нафтопродуктів (з 35,2% до 15,9%) [3-6].

Рис. 1. Коефіцієнти зносу основних виробничих засобів промислових підприємств у 2007-2010 рр.

Аналізуючи динаміку процесів старіння основних засобів промисловості Карпатського регіону в галузевому розрізі, можна відзначити наявність негативної тенденції по більшості видів економічної діяльності. Виключенням із цього є металургійне виробництво, хімічна та нафтохімічна промисловість. Натомість у машинобудуванні, яке по суті є високотехнологічним видом діяльності та асоціюється з виробництвом засобів виробництва для інших галузей промисловості, динаміка їх старіння залишається

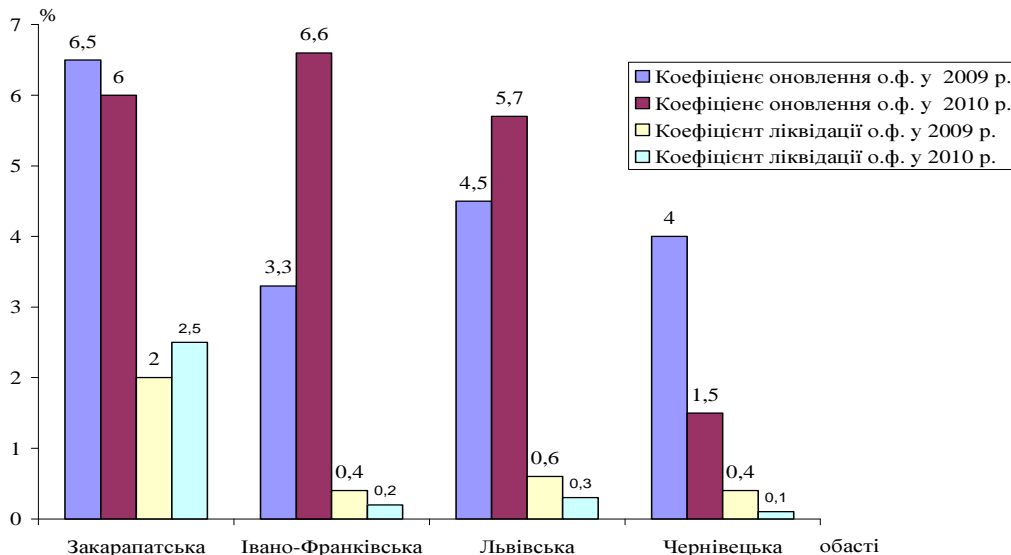
вкрай негативною та постійно зростає. Особливо гостро це відчутно у Львівській, Чернівецькій та Закарпатській областях. Так, у Львівській області ступінь зносу основних засобів галузі становив 81%. У двох інших областях Карпатського регіону, цей показник хоч і трохи нижчий ніж у Львівській області однак є дуже високим і становить відповідно 51,4% та 62,9% [3-6].

Інша ситуація характерна для Івано-Франківської області, де найбільш зношеними є основні засоби на підприємствах з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (76,7%). Відповідно низьким (не перевищує 50-60 %) є і рівень механізації праці на промислових підприємствах галузі, що негативно позначається на якості продукції і на кінцевих економічних показниках їх роботи. Більш ніж на половини зношені основні засоби машинобудування (54,7%) [6].

Однією з причин, що підвищує ступінь зношеності основних засобів є наявність основних засобів на які повністю нарахована амортизація. Так, наприклад, у Закарпатській області цей показник був найвищим на промислових підприємствах машинобудування і становив 46,3% первісної вартості основних засобів, а найнижчим на підприємствах целюлозно-паперового виробництва – 0,6% [4]. Для промислових підприємств Львівської області амортизація основних засобів є значно нижчою. Так, найвище її значення зафіксовано на підприємствах з обробки деревини та виробництва виробів з деревини де вона становила 10,3%, а найменше на машинобудівних підприємствах (1,8%) [3].

У цілому слід відзначити, що економічний зміст амортизації полягає в тому, щоб забезпечувати відновлення основних засобів, модернізацію та реконструкцію виробництва, і тому вона не може бути витрачена на інші потреби крім однієї – на капітальні вкладення. Слід зазначити, що амортизаційна політика упродовж багатьох років залишається найслабкішою ланкою економічної політики України, оскільки сформована амортизаційна система не виконує своєї головної функції – не створює зацікавленості підприємців до оновлення основних засобів, впровадження наукових розробок та новітніх технологій у виробництво. Про незадовільне використання потенціалу амортизації як найбільш ефективного інструменту фінансування оновлення основних засобів, насамперед, свідчить наявність тенденції до збільшення ступеня їх зносу [7]. Встановлюючи норму амортизації, порядок її нарахування та використання держава має регулювати темпи і характер виробництва в галузях, а саме за допомогою норми амортизації повинна формуватись швидкість знецінення, а через неї – швидкість оновлення основних засобів.

Ефективність функціонування і використання виробничого потенціалу безпосередньо пов'язана з ступенем його оновленням. Однак, незважаючи на невтішну ситуацію, щодо технологічного стану основних засобів у більшості галузях промисловості Карпатського регіону темпи оновлення і ліквідації непридатних до використання основних засобів і надалі залишаються незначними, що у свою чергу не дозволяє призупинити процес їхнього фізичного і морального зношення (рис. 2).

Рис. 2. Коефіцієнти оновлення та ліквідації основних засобів Карпатського регіону у 2009 та 2010 рр.

Високий ступінь зношеності основних засобів є свідченням того, що вони є у більшості випадків придатними для використання лише на половину. Введення і вилучення основних засобів, як правило, збігаються з динамікою найбільш активного елемента основних засобів – машин і обладнання. Характерною рисою відтворення основних засобів в Україні було збільшення розриву між обсягами введення та ліквідації основних засобів. Таким чином, цей коефіцієнт становив у середньому в

українській економіці менше ніж 0,78%, а у промисловості – 0,5%, на промислових підприємствах Карпатського регіону цей показник становить в середньому лише 0,2% [2].

Вважається, що для підтримки порівняно високого технічного рівня виробництва на підприємствах треба щорічно замінювати 4-6% і модернізувати до 10% діючого устаткування, на жаль це тенденція на промислових підприємствах Карпатського регіону не виконується. До речі, сьогодні середній вік обладнання більш ніж у три рази перевищує показники розвинутих країн світу і у два з половиною рази – встановлений нормативний строк в Україні. Свідченням того є те, що в середньому ступінь ліквідації основних засобів Карпатського регіону у 2009-2010 рр. становив менше 1%. Децю вищим є ступінь їх оновлення, який у 2009 році становив 4,6%, а у 2010 році зріс до 4,95%. Незадовільні значення показників технічного оновлення виробництва є наслідком обмеженості власних фінансових коштів і можливостей зовнішнього інвестування в основні засоби, а також відсутності ефективної політики у сфері технічного розвитку.

Низькі темпи ліквідації застарілих і зношених основних засобів, в основному, пояснюються тим, що технічне переоснащення застарілих машин і устаткування або їхній демонтаж потребують значних витрат, а коштів у підприємств бракує. Є ще й такий чинник: підприємства незацікавлені в реалізації не використовуюваного обладнання, що зумовлено чинним податковим законодавством. Крім того, підприємства часто позбавлені можливостей реалізувати не використовуване, застаріле і зношене обладнання. На це є кілька причин. По-перше, через спеціалізованість технологічного обладнання кожної галузі промисловості і не пристосовуваність її до іншої. По-друге, ще не склався відповідний ринок збуту користованого і зношеного устаткування. До-речі, у розвинутих країнах такий ринок вже давно створений: там існують фірми, які спеціалізуються на ремонті, модернізації та продажі користованого технологічного обладнання [8].

Однією з основних перешкод для здійснення прогресивних структурно-технологічних зрушень є низький рівень впровадження у виробництво інноваційних технологій. З одного боку, не викликає сумніву, що дані зміни можливі лише на шляху інноваційного розвитку національної економіки. З іншого боку, до теперішнього часу ще не сформувалася цілісна теорія інноваційного розвитку економіки, яка змогла б врахувати вплив інноваційно-технологічного чинника на економічну динаміку. Тому, основну увагу слід зосередити на формуванні і реалізації активної стратегії ефективного регулювання процесів інноваційно-технологічного розвитку економіки на державному, регіональному та муніципальному рівнях.

Поліпшення технологічної структури виробництва на основі заміни застарілих технологій і основних засобів сучасними, можлива лише на основі істотної зміни темпів і пропорцій інвестиційного процесу (зростання обсягів інвестицій, включаючи іноземні з наданням державних гарантій, скорочення термінів їх окупності, збільшення частки інвестицій, що вкладаються в сучасні технології, перш за все в наукоємких галузях). Тобто інтенсивність цих процесів визначаються динамікою інвестицій в основний капітал, з яких лише близько 40-50% спрямовано на придбання/оновлення машин, обладнання, транспортних засобів, інвентар тощо.

У цілому по Україні сировинні та паливно-енергетичні галузі промисловості концентрують майже половину обсягу інвестицій в основний капітал, інша половина припадає на обробні галузі. Така сама тенденція характерна і для промислових підприємств Карпатського регіону. Так, основна частка інвестицій в основний капітал у 2010 році у Чернівецькій області освоєна у розвиток підприємств з виробництва та розподілення електроенергії (83,1%). На підтримку цієї галузі економіки найбільше вкладено інвестицій і у Львівській області (24,1%). Значна частка в області їх також акумульовано і на промислових підприємствах добувної (22%) та харчової (20%) промисловості. У промисловості Івано-Франківської області основна частка інвестицій в основний капітал направлена на забезпечення введення в експлуатацію великих потужностей на підприємствах хімічної та нафтохімічної промисловості (45,9%).

На сьогоднішній день найбільш адекватна галузева форма відтворення інвестиційного потенціалу економіки – машинобудування, яке відіграє вагомий роль в інноваційному розвитку інших галузей економіки. Така спрямованість інвестицій в основний капітал характерна для Закарпатської області, оскільки ця галузь є домінуючою в ній. На машинобудування припадає більше третини загального обсягу інвестиційних ресурсів у промисловості, а саме 37%. Значна їх частка в області також зосереджена і на підприємствах з виробництва іншої неметалевої продукції (25%).

Однак, незважаючи на деяке поживлення інвестиційної активності у 2010-2011 рр. після спаду 2009 р., обсяг залучених внутрішніх інвестиційних коштів не дозволяє зупинити процес старіння наявних основних засобів, унеможливлючи їх оновлення. Тобто подолання структурних диспропорцій виробничого потенціалу потребує поряд з внутрішніми інвестиційними ресурсами також і залучення зовнішніх.

Висновки з даного дослідження. Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що матеріально-технічна база більшості галузей промисловості Карпатського регіону не відповідає сучасним вимогам, характеризується значною спрацьованістю обладнання та потребує оновлення. Моральне та фізичне зношення основних засобів призводить до погіршення технологічної структури підприємств як за рахунок старих і неприбуткових виробництв, так і за рахунок випуску продукції низької якості, яка не задовольняє наявний попит населення і не здатна конкурувати з відповідними іноземними аналогами.

Це в значній мірі і зумовлює те, що наші споживачі надають перевагу іноземним товарам, зокрема, це стосується і продуктів харчування. Подолати наявну технологічну розбалансованість промисловості можна лише інноваційним шляхом за рахунок впровадження у виробництво і виробничі процеси прогресивної техніки, ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, вдосконалення методів управління виробництвом і виробничими процесами та його інвестиційного забезпечення.

Література

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Промисловість України у 2007-2010 роках. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2011. – 307 с.
3. Промисловість Львівщини. Статистичний збірник, Львів: ГУС у Лівів. обл., 2011. – 187с.
4. Промисловість Закарпатської області за 2010 рік. Статистичний збірник, Ужгород: ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 85 с.
5. Промисловість Буковини у 2005-2010 роках. Статистичний збірник, Чернівці ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с.
6. Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік. Статистичний збірник, Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – 134 с.
7. Горбан І.П. Стратегічні управлінські рішення у формуванні амортизаційної політики / І.П. Горбан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2011/Economics/7_96432.doc.htm.
8. Федулова Л.І. Тенденції та перспективи розвитку промисловості України / Л.І. Федулова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/eprom/2008_43/st_43_08.pdf

УДК 332:621.311.1

Габрель М.С.,
к.е.н., наук. співробітник відділу регіональної
економічної політики
Інститут регіональних досліджень НАН України

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТА ВІДНОВЛЮВАНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ У ПРОМИСЛОВІСТІ РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Скорочення використання природного газу – одна з найактуальніших завдань для промисловості регіонів. Головними причинами такої уваги є очікуване вичерпання запасів органічних видів палива, різке зростання їх ціни, недосконалість та низька ефективність технологій їхнього використання, шкідливий вплив на довкілля, наслідки якого все більше і більше турбують світову спільноту. Але, незважаючи на декларативні заяви щодо усвідомлення цієї потреби з боку різних гілок влади та низку нормативно-законодавчих актів, які стосуються розвитку нетрадиційних відновлюваних джерел енергії – реальних кроків щодо впровадження зроблено достатньо мало. Частка нетрадиційних відновлюваних джерел енергії в енергетичному балансі України становить лише 7,2% (6,4% – позабалансові джерела енергії; 0,8% – відновлювані джерела) [3]. Тому вирішення проблем розвитку альтернативних джерел енергії та впровадження енергозберігаючих технологій в промисловості дозволить зменшити залежність від імпортованих енергоносіїв та підвищити енергетичну безпеку країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розв'язання проблем розвитку та використання альтернативної енергії у різних галузях промисловості здійснили такі вчені, зокрема: В.Г. Андрійчук, О.М. Адаменко, А.О. Бабиш, В.І. Бойко, В.В. Височанський, П.І. Гайдуцький, В.П. Галушко, М.Я. Дем'яненко, Д.В. Зеркалов, І.Г. Кириленко, Г.М. Калетнік, М.О. Корчемний, В.С. Лютко, М.І. Михайлів, П.Т. Саблук, Б.Я. Панасюк, В.П. Ситник та багато інших.

Проте, незважаючи на значну кількість публікацій з цієї проблематики, гострота дискусійних питань з проблем не зменшується, а необхідність продовження пошуку альтернативних джерел енергії